

ЧИННИКИ ТА ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Кардинальні зміни в геополітичному становищі України, що відбулися після здобуття нею незалежності, та ситуаційні особливості сучасного стану трансформаційних процесів в економіці істотно підвищили роль зовнішньоекономічних відносин у розвитку країни. Як суб'єкт міжнародних економічних відносин, Україна має виробляти стратегію поведінки у системі світогосподарських зв'язків з метою якнайефективнішого використання усіх можливостей цих зв'язків та підвищення рівня конкурентоспроможності на світовій арені.

Зовнішня торгівля України є одним з найважливіших засобів наповнення державного бюджету. Розвиток зовнішньої торгівлі, зокрема нарощування експорту країни на світовому ринку, збільшення або, принаймні, збереження його питомої ваги у світовій торгівлі є надзвичайно важливим чинником функціонування національної економіки.

Експорт України за 2016 р. склав 36362,8 млн. дол. США, що на 4,6 % менше в порівнянні з 2015 роком, а імпорт склав 39248,6 млн. дол. США (збільшився на 4,6 %). Це призвело до того, що зовнішньоторговельне сальдо зведене з негативним підсумком (- 2885,8 млн. дол.), тоді як в 2015 р. було досягнуте невелике позитивне сальдо (+ 610,7 млн. дол.). Цей факт створює додаткові проблеми для фінансової системи країни, яка відчуває гострий дефіцит твердої валюти.

Можна зазначити, що в міру падіння внутрішнього товарообігу українська економіка стає все більш залежною від зовнішньої торгівлі. Питома вага витрат на кінцеве споживання у ВВП неухильно знижується з 2013 р., тоді як вклад зовнішньої торгівлі зростає. Якщо в 2013 р. зовнішній товарообіг складав 75% від ВВП України, то в 2015 р. – вже 83%, і тенденція до зростання зберігається в поточному році.

Якщо поглянути на географічну структуру експорту з України, то слід сказати, що країні не вдалося замінити російський ринок європейським. З 2014 року були введені обмеження торгівлі з Росією – заборона постачання багатьох видів продукції. У 2014-2015 рр. експорт в Росію скоротився на 10 млрд. дол., тобто в 3 рази (з 14,8 млрд до 4,8 млрд), але порівнянного збільшення постачань в країни ЄС не сталося. Експорт в країни ЄС за той же період не тільки не виріс, але також впав – з 16,8 млрд дол. до 13 млрд дол.

За підсумками 2016 р. експорт в ЄС зріс лише на 480 млн дол. порівняно з показником минулого року, тоді як постачання в Росію впали на 1200 млн дол.

В рамках економічної частини Угоди з ЄС Україні були надані квоти на безмитне ввезення продукції по 36 товарним групам. Реалізація цих квот має стимулювати дію на відповідні галузі та позитивно позначитися на розвитку експорту. Але поки що ефективність цього механізму не показала значних результатів. Вже в першому кварталі 2016 р. повністю були вибрані квоти на постачання кукурудзи, соків, меду, цукру, ячмінної крупи і борошна, м'яса птиці, оброблених томатів. По пшениці і вівсу квота була вичерпана в червні. При цьому об'єм поставок з України в Євросоюз в 2015 р. багаторазово перевищив ліміт по квотах: наприклад, по меду – в 4 рази, сокам – в 7 разів, кукурудзі – в 20 разів, тобто основна маса продукції експортувалася із сплатою мита. В той же час по половині позицій, що передбачені Угодою, квоти залишилися невикористаними або використаними частково.

Серйозні негативні зміни відбуваються в товарній структурі експорту. У постачаннях за рубіж все більше значення набувають сировина, продукція сільського господарства і низькопереробних сегментів харчової промисловості на шкоду товарам з високою доданою вартістю і машинно-технічній продукції. У першому півріччі 2016 р. вартісні об'єми поставок по групах «Продукція хімічної промисловості», «Метали» і «Мінеральні продукти» впали на 23-37%, по групі «Машини і устаткування» - на 6%. В

той же час лідером приросту стала стаття «Жири і олії тваринного або рослинного походження».

На тлі деградації промислового експорту активно набирає оберти експорт аграрний. Якщо в 2013 р. доля продукції АПК в структурі експорту не перевищувала 30%, то за підсумками першого півріччя 2016 р. вона наблизилася до 50%. Це було досягнуто за рахунок збільшення виробництва зернових культур, що склали за підсумками 2015 р. 70% від загального експорту сільськогосподарської продукції. Фізичні об'єми поставок зернових щороку ставили нові рекорди: в 2013/2014 р. маркетинговому році було вивезено за рубіж 32,4 млн т зернових, а в 2015/2016 році - вже на 7 млн т більше. Проте збільшення пропозиції нівелювалося зниженням світових цін на зерно: в 2016 р. за підсумками півріччя вартісний приріст склав тільки 1,36%.

Що стосується імпорту, то близько 80% усіх поставок в Україну складають машини і устаткування, мінеральні продукти, продукція хімічної промисловості, засоби транспорту, полімерні матеріали і метали. Це демонструє зростаючу залежність України від імпорту продукції середньої і високої переробки.

Слід також очікувати на подальше зростання імпорту з країн ЄС відповідно до Угоди про створення ЗСТ, у рамках якого з 01.01.2016 року Україна відмінила мита приблизно на 70% усієї продукції з Європи. За підсумками 2016 р. імпорт з ЄС виріс на 11,8%.

При цьому реально наростити експорт в країни ЄС Україна може лише в обмежених масштабах і тільки по певних товарних групах - в силу невідповідності своїх технічних умов і стандартів виробництва європейським.

Таким чином, можна сказати, що зовнішньоторговельне сальдо України має негативну тенденцію, і цей тренд має чітко обумовлений структурний характер. З одного боку, в структурі експорту збільшується доля сировинної і низькотехнологічної продукції, якою на світових ринках властива слабка або ж низхідна цінова динаміка. В той же час експорт продукції машино- і приладобудування зменшився. Також вагому роль у такій тенденції грає процес зміни географічної політики торгівлі України в бік Європи, де потрібен час для налагодження ефективного механізму.